

הפעלת בוצרת על ידי גוי

הרב מרדכי וולנוב

רקע והצגת הבעיה

בתקופות קדומות, לאחר שבצרו את הענבים ידנית, היו מעבירים את הענבים לגת. הגת היא מעין גיגית גדולה החצובה בקרקע, ובה היו דורכים את הענבים. המיץ הצלול היה מתנקז בקרקעית הגת, ומשם נשפך לבור שהיה בצד הגת. את הענבים שנשארו בגת היו מרכזים למקום שנקרא "תפוח", שם היו סוחטים אותם בעזרת קורת עץ, והיין הנסחט היה נשפך לבור.

כיום, בכרמים תעשייתיים, בדרך כלל בצירת היין אינה ידנית, אלא נעשית באמצעות בוצרת. בוצרת היא מכונה שעוברת בתוך הכרם ומנתקת את אשכולות הענבים מהגפנים, והאשכולות עוברים למכל איסוף. בתחתית המכל נוצר תירוש. כמות התירוש הנוצר תלויה בזן הגפנים. את תכולת המכל שבבוצרת מעבירים למכלי הובלה, ומשם מעבירים את התירוש ליקבים להכנת יין. נשאלת השאלה: האם מותר לנהג גוי להפעיל את הבוצרת, או שמא כיוון שבתחתית המכל נוצר תירוש, יש לאסור מדין יין נסך? שאלה זו נפוצה מאוד בשנת שמיטה, שבה באופנים המותרים לעבודה בכרם, התירו דווקא ע"י גוי ולא ע"י יהודי. במידה ונתיר לגוי לנהוג בבוצרת, יש לברר אם נתיר לגוי גם לשפוך את התכולה שבמכל האיסוף למכלי ההובלה. לשם כך נברר במאמר זה מאיזה שלב היין נאסר מדין יין נסך.

המשכה

במשנה¹ מבואר שמותר לקנות מן הגוי גת בעוטה (גת שגוי בעט בענבים שבה ודרך עליהם) עם הענבים והיין שבה. ואע"פ שהעכו"ם נוטל בידו את הענבים ומעבירם לתפוח, ונמצא שידידו נגעו גם בתירוש, אפילו הכי אין היין נאסר אלא משירד לבור. בגמרא² נחלקו מאיזה שלב נאסר היין. מפשט המשנה מבואר שהיין נאסר רק משהגיע לבור, אך דעת רב הונא שהיין נאסר מרגע שהתחיל להימשך. בגמרא הקשו על רב הונא כיצד ייתכן שחולק על המשנה, ותירץ רב הונא "כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה", כלומר מה שאסרו את היין רק משעה שהגיע לבור זו משנה ראשונה, אך במשנה אחרונה חזר בו התנא ואסר את היין משעה שהתחיל להימשך. הפוסקים³ פסקו כמשנה אחרונה, ומשעה שהיין התחיל להימשך, הוא יכול להיאסר מדין יין נסך.

נחלקו הראשונים מאיזה שלב של המשכה נאסר היין מדין יין נסך. לדעת ר"ת⁴ בהמשכה שבתוך הגת אין היין יכול להיאסר, ורק כאשר יצא מהגת והוא קולח לבור יכול להיאסר מדין יין נסך. הרא"ש⁵ והר"ן⁶ חולקים על ר"ת, ולשיטתם המשכה היא רק בגת, ומהגת לבור הזרימה נקראת קילוח. כשיטתם פסק הרמב"ם⁷ וז"ל: "מאימתי יאסר יין העכו"ם משידרוך וימשך היין אף על פי שלא ירד לבור אלא עדיין הוא בגת הרי זה אסור". ואולם כפי שכתבנו, כל זה דווקא כאשר הגיעו הענבים לגת, אבל קודם שבאו הענבים לגת, כגון שהיו בסל, גם אם נעשה כבר תירוש והיין מזלף על הענבים, אפילו הכי לא נאסר.⁸ וכן בגת עצמה אסרו דווקא כאשר הגת פתוחה והיין נפרד מן הענבים ומן הזגים, אבל כאשר הגת פקוקה ואין היין נמשך אל הבור, והענבים והזגים מעורבים עם היין, אין היין נאסר.⁹ וז"ל השו"ע: "מאימתי נקרא יין ליאסר במגע עובדי כוכבים, משהתחיל לימשך דהיינו משנמשך על הגת בעצמו, כי הגת הוא מדרון... אבל כל זמן שלא הבדיל היין (עד שולי הגת) מן החרצנים והזגים, לא הוי המשכה".

1. עבודה זרה נה ע"א.

2. שם נה ע"ב.

3. ב"י יו"ד סימן ככג סעיף יז.

4. תו"ס עבודה זרה נה ע"ב ד"ה א"ר הונא.

5. רא"ש עבודה זרה פרק ד סימן ג.

6. ר"ן בדפי הרי"ף עבודה זרה כה ע"ב ד"ה הראשון.

7. רמב"ם מאכלות אסורות פרק יא הלכה יא.

8. ר"ן שם.

9. ר"ן שם, רא"ש עבודה זרה פרק ד סימן ג.

מבואר שכל זמן שמעבירים את הענבים עם הפסולת המעורבת עימם, גם כאשר יש כבר מיץ, כיוון שאין הפרדה (המשכה) בין המיץ לפסולת, אין על התערובת דין יין להיאסר במגע עכו"ם. בנידון דידן גם כאשר מעבירים את הענבים מהבוצרת למכלי ההובלה, וגם כשהענבים נשפכים ממכלי ההובלה לבור – בשני שלבים אלו כיוון שהמיץ מעורב עם הפסולת ותהליך ההמשכה עוד לא החל, אין היין נאסר במגע עכו"ם. וכן מצינו שפסק השו"ע¹⁰ גבי גת סתומה, שכל זמן שלא העביר את הענבים לסל (מקום שבו מסננים את היין), אין היין נאסר, מכיוון שלא התחיל להימשך. ובש"ך¹¹ שם הביא את הרא"ש שכתב דבר ברור הוא שאין מה שבגת נקרא יין בשביל שמשך יין מאותו מקום. ומדברי הרא"ש והשו"ע מתבאר שכל זמן שהענבים והמיץ לא הועברו למקום שמאפשר את ההפרדה בין הענבים למיץ, אין היין נאסר, והוא הדין במעבר מהבוצרת למכלי ההובלה, שאין כל חשש ליין נסך.¹²

שפיכת הענבים לכתחילה

אף שאיסור יין נסך חל רק מההמשכה בגת, כדי להרחיק את האדם מן העבירה אסרו חכמים לגוי להתעסק עם היין כבר בשלבים מוקדמים יותר. בגמרא¹³ מובא ששאלו את רב כהנא "גוי מהו שיוליך ענבים לגת?". אמר להם: "אסור משום לך לך אמרינן נזירא, סחור סחור לכרמא לא תקרב". איסור הולכת ענבים לגת על ידי גוי הוא לכתחילה, אך בדיעבד היין מותר. בטעם האיסור ביאר הראב"ד¹⁴ שבשעה שהגוי מערה את הענבים מהגיגיות לגת, היין שבתחתית הגיגית זב על ידו, ואע"פ שאינו יין גמור, שהרי עדיין לא נמשך בגת, אפילו הכי אסרו לכתחילה אטו שפיכת יין גמור, ובדיעבד הכול מותר. על פי זה התיר הראב"ד שיהודי יסייע לגוי בשפיכה, ונמצא שהיין בא מכוחו של הגוי ומכוח ישראל, ובאופן זה מותר לכתחילה. הט"ז¹⁵ הבין בדעת הראב"ד שהסיבה שבדיעבד מותר היא שכאשר הגוי שופך את הגיגית עם הענבים והיין, הוא מתכוון לשפיכת הענבים ולא לשפיכת היין, אך אם מתכוון גם ליין, יש לאסור אפילו בדיעבד, וז"ל: "ומ"מ דיעבד שרי כיון

10. שו"ע יו"ד סימן קכג סעיף כ.

11. ש"ך שם ס"ק לט.

12. ומה שהקשה שם רע"א ונשאר בצ"ע אינו קשה כלל בנידון דידן, משום שגם הרמב"ן שהביא רע"א מודה שבהעברת הענבים למכלי הובלה אין כל איסור. כל מחלוקתם היא בשפיכת הענבים למקום שבו היין נמשך, האם האיסור מתחיל כבר מהמקום שהענבים נמשכים ממנו או רק לאחר שנשפכו כבר.

13. גמרא עבודה זרה נט ע"א.

14. דבריו הובאו בר"ן עבודה זרה כז ע"ב ד"ה עובד.

15. ט"ז סימן קכה ס"ק ט.

שהוא אינו מתכוין כלל אפי' לאותו יין דאלו היה מתכוין מאותו יין היה ראוי לגזור משום יין אחר".

טעם נוסף לאיסור מובא ברמב"ן:¹⁶ מדובר שהגוי שופך את היין לגת שיש בה יין שכבר נמשך, וחוששים שהגוי יבוא לגעת ביין שבגת. לשיטה זו נוטה דעת הרמב"ם.¹⁷ בב"י הסיק שלשיטה זו בגתות שלנו, שהיין לא צף למעלה, אין לחוש גם לכתחילה לגוי שמוליך את הענבים. כמו כן לדעת הרמב"ן האיסור לכתחילה יהיה רק בשפיכת ענבים לגת שיש בה יין משוך, אבל אם הענבים אינם נשפכים לגת, או נשפכים לגת שאין בה יין משוך, מותר לכתחילה לשפוך את הענבים על ידי גוי. דין זה הובא בשו"ע,¹⁸ וז"ל: "עובד כוכבים שהביא ענבים בסלים ובדרדורים (פי' רש"י גיגיות קטנות) וזרקן לגת שיש בו יין דרוך, מותר בדיעבד, אף על פי שיש בדרדורים יין שזב מהענבים שבהם. ואם ישראל מסייע לעובד כוכבים בזריקתו לגת, מותר אפילו לכתחילה".

לאחר שהביא את שתי השיטות, כתב הט"ז¹⁹ ששיטת הרמב"ן עיקר, ומ"מ "ראוי לנו לאחוז חומרת כל הפירושים". ונמצא שלדעת הט"ז יש להחמיר שלא לשפוך את הענבים מהבוצרת למכלים על ידי גוי, משום שבשפיכה מתכוון גם ליין שנשפך, אך לדעת שאר הפוסקים אין כאן שום איסור. למעשה החזו"א²⁰ הכריע כדעת הרמב"ן, שכל שלא שופך לגת שיש בה יין משוך, מותר לכתחילה, וז"ל: "ולדינא נראה דאם אין יין בגת מותר לכתחילה וכדעת הרמב"ן". הרב אלישיב²¹ התייחס לבוצרת שמפעיל מחלל שבתות בפרהסיה, וז"ל: "ולפי זה בנידון דידן שמחללי שבת מפעילים את המכונה הבוצרת את הענבים והם נזרקות לתוך מיכל גדול, אף שוודאי ע"י כח הבצירה נסחטו חלק מהענבים והמיץ נשפך למיכל מ"מ אין זה בגדר גת אלא גרע מעריבות הנ"ל". אולם במקום אחר²² הכריע שלכתחילה ודאי אין לבצע את השפיכה מהבוצרת למכלי ההובלה על ידי גוי, משום שיש לחוש לדעת הט"ז. אומנם הרב אלישיב סייג וכתב שיש חולקים על הט"ז בהבנת שיטת הראב"ד, ועוד שלדעת הרמב"ן מותר לכתחילה, אולם כאמור למעשה הכריע שלכתחילה יש לחוש לדעת הט"ז. יש שרצו ליישב את הסתירה בכך שהרב אלישיב התיר רק להסיע את הבוצרת ולא את השפיכה למשאית ההובלה, אך תירוץ זה

16. רמב"ן ע"ז נח ב סוד"ה מגעו. דבריו הובאו בר"ן שם.

17. רמב"ם מאכלות אסורות פרק יג הלכה יג.

18. שו"ע סימן קכה סעיף ו.

19. ט"ז יו"ד סימן קכה ס"ק ט.

20. חזו"א יו"ד סימן נ סוף סעיף ב.

21. קובץ תשובות להגריש"א צ"ל חלק ג קיז.

22. קובץ עץ חיים ניסן תשע עמוד קטו.

קשה, שהרי בתשובה נאמר במפורש: "והמיץ נשפך למיכל מ"מ אין זה בגדר גת". גם אם נדחוק ונאמר שב"נשפך" הכוונה מהכרם למכלי האיסוף של הבוצרת, עדיין נצטרך להסביר את כוונת המילים "אין זה בגדר גת", שהרי ודאי שלמכלי ההובלה אין גדר של גת. נראה לי לתרץ שבתשובה אחת כתב הרב אלישיב את עיקר הדיון, ובתשובה המחמירה כתב בכחינת טוב להחמיר, אך ודאי שאין זה מעיקר הדיון.

על פי הנאמר עד כה נמצא שלרוב השיטות²³ אין כל חשש שגוי ינהג בבוצרת וישפוך את הענבים למכלי ההובלה, ורק לשיטת הראב"ד שהט"ז חשש לה יש מקום להחמיר.

אולם יש להקשות מהנפסק בשו"ע²⁴ "גיגית מלאה ענבים דרוכים בבית העובד כוכבים, יש לאסור שמא המשיך ממנה". ובש"ך²⁵ הקשה על השו"ע מהגהות אשר"י שהוא מקור הדיון: מדוע דווקא ענבים דרוכים? הרי בהגהות מבואר אפילו ענבים שאינם דרוכים! וסיים הש"ך וכתב: "ואולי דרוכים הוא לאו דוקא". אם כן אליבא דהבנת הש"ך בשו"ע פסקי השו"ע סתרי אהדדי, מצד אחד התיר בדיעבד כאשר עובד כוכבים הביא ענבים בסלים ובדרדרים וזרקן לגת, ובלא זרקן לגת משמע שמותר לכתחילה, ומצד אחר גבי גיגית אצל העכו"ם אסר את הענבים והמיץ אפילו בדיעבד. ועוד קשה, שהרי הרמ"א²⁶ פסק שאין דורכים ענבים עם העכו"ם בגיגית או בגת, משום שדרך למשוך משם, אך מותר לדרוך עמוד בערבה וכן לקנות ממנו ענבים דרוכים בערבה, הואיל ואין דרך למשוך בערבות, ולכאורה איך התיר לקנות ענבים דרוכים? ואם חולק על השו"ע, מדוע לא העיר עליו במקומו? אלא שבשו"ת פנים מאירות ביאר שבדברי הרמ"א מבואר שבגיגית יש דרך המשכה ובערבה אין דרך המשכה, ומכאן הסיק שעיקר החילוק תלוי אם יש בה ברזא (ברז), ודווקא ברזא קטנה, אבל ברזא גדולה כמו פי חביות לא חשיב המשכה, מאחר שענבים נמשכים דרך שם עם היין. עוד ניתן לתרץ שמדברי השו"ע מבואר שכל האיסור הוא דווקא בבית העובד כוכבים, אבל בבית ישראל, שהיהודי רואה, אין כל חשש. נמצא שגם אם את הבוצרת מפעיל גוי, כל שיש יהודי בכרם שרואה את העבודה, אין כל חשש.

נמצא שדין גיגית שבבית העכו"ם אינו שייך כלל לענייננו, ופסקי השו"ע אינם סותרים זה את זה, וחזרנו להיתר שלדעת רוב הפוסקים אין כלל בעיה לבצור גפנים על ידי גוי, וכן אין בעיה שגוי ישפוך את הענבים ממכלי האיסוף שבבוצרת למכלי ההובלה.

23. חזו"א, ש"ך ועוד פוסקים.

24. שו"ע סימן קכג סעיף יט.

25. ש"ך שם ס"ק לז.

26. שו"ע סימן קכג סעיף כא.

סיכום

1. אין יין נאסר מדיון יין נסך אלא משעה שהתחיל להימשך.

2. מדרבנן אסרו לכתחילה שגוי יוליך את הענבים לגת.

לדעת הראב"ד חכמים גזרו גם באופן הזה כדי שלא יבואו להתיר שפיכת יין ללא ענבים, ולדעת הט"ז בהבנת הראב"ד אם מתכוון בשפיכה גם ליין, אסור אף בדיעבד. למעשה הט"ז חשש לדעת הראב"ד.

לדעת הרמב"ן גזרו על שפיכת הענבים, שמא יבוא לגעת ביין שבגת. משום כך, אם אין יין בגת, מותר לכתחילה, וכן הכריעו רוב הפוסקים.

למעשה לרוב השיטות אין שום איסור שגוי יפעיל את הבוצרת ואף יערה את הענבים למכלי האיסוף. לדעת הט"ז טוב לחוש לדעת הראב"ד, ולכתחילה יהודי יפעיל את הבוצרת, אך כאמור דעת רוב הפוסקים אינה כן.